

Майстер-клас судді Європейського суду з прав людини Ганни Юдківської в Академії адвокатури України

Напередодні свого вступу на посаду судді Європейського суду з прав людини – 15 червня – відомий юрист і дописувач журналу «Адвокат» Ганна Юдківська провела майстер-клас, присвячений актуальним питанням діяльності цієї шанованої установи. Насамперед, йшлося про розгляд судом справ за ст. 6 ЄКПЛ (Право на справедливий суд) – статтею, найбільш популярною серед українських заявників і не менш небезпечною з погляду кількості помилок у зверненнях. Так, згадана стаття не поширюється на порушення виконання судових рішень, і тому адвокати, направляючи заяви щодо порушення в кримінальному процесі прав потерпілих із посиланнями на цю статтю, неодноразово діставали відмову в питанні прийнятності. Отже, необхідність її визначення має неабияке значення для можливості звернення до ЄСПЛ і захисту прав людини загалом.

Своє узагальнення найбільш поширених помилок доповідачка розпочала з розгляду критеріїв, за якими заявники відносять справи до кримінального судочинства, адже ст. 6 встановлює **гарантії захисту від кримінального переслідування**, а чи буде воно визнане таким, ЄСПЛ визначає самостійно.

Якщо в національному праві правопорушення є адміністративним чи дисциплінарним – ЄСПЛ (далі – Суд) визнає їх такими з огляду на певні критерії. Сам факт передбачення в законі за те чи інше правопорушення позбавлення волі свідчить на користь його віднесення саме до кримінальних злочинів, а не до правопорушень. Як приклад можна навести справу «Гурепка проти України»: заявник виявив неповагу до суду, яка полягала у повторній неявці туди, за що до нього було застосовано адміністративний арешт строком на 7 діб. Того ж дня заявника було заарештовано та поміщено у камеру, а наступного прокуратура АРК внесла протест до Верховного Суду АРК, яким виконання рішення було зупинено, а заявника – звільнено після того, як він провів 16 годин під арештом. Верховний Суд, своєю чергою, протест

відхилив, як і скаргу заявника про перегляд рішення. Заявникові довелося відбути решту строку адміністративного арешту.

З огляду на свою усталену прецедентну практику, Суд визначив, що в силу суворості санкції ця справа за своєю сутністю є кримінальною, а адміністративне покарання мало відверто кримінальний характер – з усіма гарантіями ст. 6 Конвенції, та, відповідно, й ст. 2 Протоколу № 7 до неї. Суд нагадав, що Договірні Сторони мають широкі межі розсуду в оцінці того, як має реалізуватися право, передбачене ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції. У деяких країнах від особи, щодо якої винесено рішення про адміністративне правопорушення та яка бажає його оскаржити, іноді вимагається отримання на це спеціального дозволу. Однак будь-які обмеження національного законодавства стосовно права на перегляд судового рішення, за аналогією з правом доступу до суду, висвітленому у п. 1 ст. 6 Конвенції, мають переслідувати законну мету та не порушувати цього права. Суд дослідив процедуру перегляду рішень, передбачену Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП), який визначає, що вона може бути ініційована лише прокурором або за рішенням голови вищестоящего суду. Враховуючи, що здійснення цих дій не було доступним стороні провадження та не залежало від її волі та аргументів, Суд встановив, що для цілей Конвенції така процедура не була достатньо ефективним засобом захисту.

Стосовно ж аргументу Уряду, що рішення суду – про накладення на заявника адміністративного арешту та утримання – було переглянуто вищестоящим судом, Суд не знайшов доказів ініціювання прокурорського протесту саме за клопотанням заявника. Більше того, цей протест відображає позицію прокуратури, а не заявника, адже протягом усього провадження заявник не мав можливості надати будь-які аргументи, а предметом розгляду був спір між прокуратурою та судом – щодо компетенції накладати санкцію на заявника. Безумовно, перегляд, ініційований прокурату-

рою, мав певний позитивний, хоча і тимчасовий, вплив на його становище, а саме – зупинення виконання покарання, але цього, зазначив Суд у своєму рішенні, є вкрай замало для висновку, нібито скарга про перегляд постанови про накладення адміністративного арешту є ефективним засобом захисту, який міг би задовольнити вимоги ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Цікавим є той факт, що до кримінальних практик Суду відносить також справи про правопорушення водіїв, зокрема, ті, за які передбачене позбавлення спеціального права. Показовою в цьому контексті є справа «Надточій проти України», в якій Суд дійшов висновку, що карний кримінально-правовий характер КпАП притаманний і Митному кодексу. На думку Суду, основною метою останнього є регулювання економічних питань, проте, якщо взяти до уваги певні його положення, він також регулює відносини, пов'язані з митними правопорушеннями. Суд звернув увагу на те, що його розділ VII містить норми щодо контрабанди та посилання на кримінальне законодавство, а розділ VIII, положення якого застосовувалися у справі заявника, торкається порушень митних правил. У цьому зв'язку необхідно зазначити, що в розд. II КпАП чітко визначається відповідальність за порушення митних правил, а ст. 139 Митного кодексу містить положення про адміністративні стягнення – такі, як попередження, штраф та конфіскація. Останні два стягнення застосовуються за порушення митних правил, згідно зі ст.ст. 112 та 113 Митного кодексу. Ґрунтуючись на зазначеному вище, Суд не знайшов істотної різниці між КпАП та розділом VIII Митного кодексу, який стосується окремих видів митних правопорушень, які також можна визначити як адміністративні. Суд зазначив, що ці положення Митного кодексу безпосередньо поширюються на всіх громадян, які перетинають кордон, та регулюють їх поведінку шляхом застосування стягнень (штраф та конфіскація), які є як покаранням, так і стримуванням від вчинення порушень. Таким чином, розглядувані митні правопорушення мають ознаки, притаманні «кримінальному обвинуваченню» у значенні ст. 6 Конвенції. Отже, Суд дійшов висновку, що ця справа за своєю суттю є кримінальною, а також, що зазначені митні адміністративні правопорушення фактично мали кримінальний характер та повністю підпадають під гарантії ст. 6 Конвенції.

Слід пам'ятати, що ст. 6 процедурна – вона стосується процесу, а не результату, то якщо, скажімо, при перегляді справи в Верховному Суді

прокурор присутній, а адвокат – ні, буде фіксуватися порушення змагальності як принципу судочинства. Але якщо суди дотримуються всіх процесуальних прав заявника, Суд порушення цієї статті не визнає, яким би не було рішення. І хоча він не може втручатися в оцінку доказів національними судами, їх рішення мають бути обґрунтованими. Зокрема, у справі «Проніна проти України» Суд визнав порушенням ст. 6 **недостатнє дослідження доказів судами** у випадку прямого обґрунтування вимог конституційними нормами. У цій справі заявниця зверталась до національних судів з вимогою вирішити її спір щодо пенсії з органами соціального забезпечення, посиляючись, зокрема, на положення ст. 46 Конституції України, та заявляючи, що її пенсія не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум. Водночас національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці, попри пряме посилання на норму Конституції у кожній судовій інстанції. Оскільки заявниця згадувала конституційне положення у своєму позові та касаційній скарзі та не надавала жодних усних пояснень, Уряд аргументував, що звичайне посилання на свої конституційні права у її письмових заявах до суду не зобов'язували останній детально вивчати це питання. На думку ж Суду, національні суди цілком проігнорували цей момент, хоча він був специфічним, доречним та важливим, цим самим не виконавши своїх зобов'язань з погляду п. 1 ст. 6 Конвенції.

Порушенням ст. 6 Суд вважає **відсутність достатнього обґрунтування в рішеннях національних судів**, яка ставить під сумнів їх незалежність. Зокрема, у справі «Бочан проти України» заявниця скаржилась, відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, на результат та несправедливість цивільного провадження, стверджуючи, що суди не були незалежними та безсторонніми. Так, як міський, так і обласний суд винесли свої рішення під тиском ВСУ, який, своєю чергою, теж був зацікавлений в певному результаті розгляду справи. Вона також доводила, що суди не обґрунтували належним чином свої рішення, не дозволили їй викликати у судові засідання свідків, на письмових свідченнях яких ґрунтувалися винесені рішення. Заявниця також скаржилась на те, що вона не мала ефективного доступу до національних засобів захисту, оскільки її справа розглядалась судами, які знаходились дуже далеко від її місця проживання.

Ясна річ, зміна територіальної підсудності справи як така не є проблемою в значенні Конвенції. Проте в розглядуваному випадку Суд

зазначив, що заявницю не було повідомлено про підстави перенаправлення її справи і вона не мала можливості надати з цього приводу своїх зауважень. За відсутності будь-якого процесуального рішення відносно зміни територіальної підсудності не було зрозуміло, чи розглядалися судами належним чином аргументи заявниці щодо можливих перешкод для її участі у провадженні у зв'язку з її віком та станом здоров'я. Суд встановив, що на різних стадіях провадження ВСУ здійснив багато спроб передати справу іншим судам в іншій області. До зміни територіальної підсудності ВСУ вдався після вираження категоричної незгоди з висновками судів нижчих інстанцій щодо фактів у справі, навіть до здійснення судами нижчих інстанцій нової оцінки фактів і дослідження доказів. Також, враховуючи факт необґрунтованості рішення ВСУ про зміну територіальної підсудності справи, Суд визначив, що побоювання заявниці – про заздалегідь упереджену позицію судів ВСУ, включаючи заступника голови, стосовно результату розгляду справи та розгляд її судами відповідно до висновків ВСУ – можна якраз вважати об'єктивно обґрунтованими. Суд висловився і про те, що така процесуальна ситуація в цілому порушує принцип юридичної визначеності. Той факт, що позиція ВСУ по суті у справі заявниці відрізняється від позиції судів нижчих інстанцій, не міг бути єдиною підставою для повторних переглядів справи. Повноваження ВСУ щодо перегляду справи обмежуються виправленням юридичних та судових помилок та аж ніяк не передбачають змін в оцінці фактів судів нижчих інстанцій. У зв'язку з цим Суд нагадав, що, відповідно до його усталеної прецедентної практики, яка відображає принцип належного здійснення правосуддя, судові рішення повинні достатньою мірою містити в собі мотиви, на яких вони ґрунтуються. Беручи до уваги обставини справи, за яких ВСУ змінив територіальну підсудність, і відсутність достатнього обґрунтування у рішеннях національних судів та розглядаючи ці питання разом і за їх сукупності, Суд вирішив, що право заявниці на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції було порушено.

Зміни в законодавстві, які не суперечать Конвенції в цілому, але перешкоджають ефективному судовому захисту, Суд також вважає порушенням ст. 6, як-от, у справі «Мельник проти України», поява якої була обумовлена внесенням змін до Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) в частині подання касаційної скарги, а

саме – зменшення терміну для її подання від 3 до 1 місяця. Отже, районний суд відхилив касаційну скаргу заявниці як таку, що подана з пропущенням строку, констатує, що, згідно з новою редакцією ст. 321 ЦПК, яка набула чинності 4 квітня 2002 р., строк для подання касаційної скарги становить 1 місяць. Заявниця стверджувала, що її справа мала розглядатися за старими процесуальними нормами, оскільки рішення, яке вона оскаржувала, було винесено раніше, ніж набули чинності зміни до закону. У рішенні не було зазначено жодних посилань на фактичний строк, якого не дотрималась заявниця. Апеляційний суд залишив рішення без змін, і палата з трьох суддів ВСУ відхилила касаційну скаргу. ЄСПЛ нагадав, що ретроспективність цивільного законодавства категорично не заборонена нормами Конвенції і в даному випадку могла бути застосована. Отже, коли питання пов'язане із ефективним засобом правового захисту, цей **засіб правового захисту має існувати з достатньою мірою певності**. У зв'язку з цим Суд встановив, що застосування зворотного в часі цивільного процесуального законодавства порушило принцип юридичної визначеності і є не сумісним з нормами закону, якщо він позбавляє особу доступу до засобів правового захисту, які мали б бути ефективними, з огляду на положення п. 1 ст. 35 Конвенції. Суд також зазначив, що сама природа процесуальних змін покликана пришвидшити цивільний процес та зменшити його загальну тривалість. Незважаючи на очевидно законну мету, на думку Суду, відхилення касаційної скарги заявниці не узгоджувалось з метою цих процесуальних змін.

Ставить під питання незалежність суду і **незабезпечення публічного розгляду**. Показовою у цьому відношенні є справа «Шагін проти України», в якій суд через відсутність у нього приміщення, достатньо просторого для розміщення всіх бажаних бути присутніми під час судового розгляду, орендував приміщення кінотеатру. Аж раптом, через інформацію про те, що справу у відкритому слуханні може відвідати озброєна людина, замість встановлення металодетекторів та вжиття інших заходів, слухання перевели в розряд закритих. Судом було визнане внаслідок позбавлення громадськості можливості бути присутньою на розгляді справи порушення права заявника на відкритий судовий розгляд за п. 1 ст. 6 Конвенції. Так само у справі «Рякіб Бірюков проти Росії» Суд визнав порушення права на публічний розгляд справи прилюдне виголошення тільки резолютивної частини рішення без мо-

тивувальної. У ситуації, коли суди двох інстанцій, розглядаючи справу про відшкодування шкоди у закритому режимі, не проголосили своїх рішень публічно та не забезпечили жодним іншим чином доступ до них громадськості, Суд дійшов висновку про порушення вимоги щодо публічного проголошення судового рішення.

З іншого боку, надання доступу до матеріалів справи особам, які доводили у ній свою заінтересованість, та публікація особливо важливих судових рішень, насамперед, апеляційних судів та Верховного Суду, у справі, де судовий розгляд відбувався в закритому режимі, були визнані недостатніми заходами для виконання вимоги щодо публічності проголошення судового рішення. Також Суд повторно зазначив, що «у демократичному суспільстві право на справедливе здійснення судочинства у розумінні Конвенції займає настільки важливе місце, що обмежувальне тлумачення п. 1 ст. 6 не відповідало б меті цієї норми».

Щодо оцінки критеріїв **судового розгляду справ в розумний строк**, доповідачка теж відзначила автономність цього поняття: порушення строків, встановлених законодавством, не тягне автоматичного порушення ст. 6 Конвенції. Тобто не існує фіксованого строку, перевищення якого ЄСПЛ вважає порушенням цього принципу, але позицію Суду можна з'ясувати з кількох справ, в яких розумний строк був визнаний порушеним. Перш за все, це справа «Антоненков та інші проти України», з обставин якої випливає, що кримінальна справа проти заявників була порушена в березні 1997 р., а закрита в липні 2002 р. Заявники скаржилися на надмірну тривалість кримінального провадження проти них. У своєму рішенні Суд нагадав, що розумність тривалості провадження має бути оцінена в світлі конкретних обставин справи з врахуванням критеріїв, зокрема, складності справи та поведінки заявника й відповідних державних органів. Крім того, має братись до уваги характер процесу та значення, яке він мав, для заявника. Зокрема, у справі містилися посилання на необхідність призначення компетентними органами ряду експертиз, однак виявилось, що їхні висновки були зроблені ще під час досудового розслідування. Більше того, в судовому засіданні навіть не допитували експертів, обмежившись дослідженням висновків експертизи. Суд визнав непереконливим той факт, що матеріали справи обсягом у дві тисячі сторінок могли виправдати загальну тривалість судового розгляду, і зазначив, що заявники дійсно спричинили певні затримки у провадженні. Втім, багато затримок сталося й *через поведінку дер-*

жавних органів, адже судові засідання проводилися вкрай рідко, і хоча заявники не перебували під вартою, Суд визнав, що судовий розгляд мав відбуватися з більш щільним графіком – з метою прискорити провадження, та зазначив, що найбільш частою причиною для відкладення слухань протягом всього судового розгляду була неявка у судові засідання потерпілого, а отже, тривалість провадження не задовольняла вимоги «розумного строку».

Про такий критерій, як важливість справи для заявника, Суд нагадав у рішенні по справі «Айбабін проти України», в якій від затримання особи до винесення вироку минуло три з половиною роки. В контексті важливості спору для заявника Суд зазначив, що визначення періоду тримання особи під вартою вимагає особливої сумлінності з боку органів влади і судів, у провадженні яких перебуває справа, щодо відправлення правосуддя якнайшвидше. З огляду на складність справи, Суд констатував, що здійснення провадження стосувалося лише одного епізоду, виникла необхідність допиту п'ятнадцяти свідків, проведення кількох простих судово-медичних експертиз та відтворення подій, а заявник у цій справі був єдиним обвинуваченим. Тому не можна вважати провадження настільки складним, щоб виправдати його тривалість. Стосовно ж поведінки сторін, Суд дійшов висновку, що основна затримка була спричинена поверненнями справи з одного суду до іншого для розгляду по суті, а також повторними поверненнями справи на додаткове розслідування, а отже, в цій справі тривалість провадження була надмірною та вочевидь не відповідала вимозі «розумного строку». Суд також зробив вагомим застереження про те, що повторний перегляд справ в рамках одного провадження може вказувати на серйозні недоліки у національній судовій системі взагалі.

Як випливає з рішення у справі «Пантелеєнко проти України», **принцип презумпції невинуватості** в контексті п. 2 ст. 6 Конвенції може бути порушений навіть у разі припинення кримінального переслідування особи за нереабілітуючими підставами (через малозначущість злочину). У згаданій справі заявник вимагав компенсації за незаконні дії органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, оскільки вважав, що припинення кримінального провадження з нереабілітуючих підстав порушило гарантований Конвенцією принцип презумпції невинуватості. Суд, передусім, зазначив, що Конвенцію треба тлумачити таким чином, щоб гарантія цих прав була практичною та ефективною, а не теоретичною та

ілюзорною, і ні п. 2 ст. 6, ані жодна інша стаття Конвенції не дає права особі, «обвинуваченій у вчиненні кримінального злочину», на відшкодування збитків або на компенсацію за незаконне попереднє затримання, коли провадження було припинено. Відмова у компенсації як така не порушує принципу презумпції невинуватості. Однак, згідно з практикою Суду, цей принцип однозначно порушується, якщо судові рішення відносно особи, звинуваченої у вчиненні кримінального злочину, відображає думку про те, що вона є винною без доведення її провини у відповідності до закону. Навіть за відсутності будь-яких формальних даних – досить лише тільки припущень, що суд вважає особу винною. Більше того, чинність п. 2 ст. 6 не обмежується кримінальними провадженнями, що тривають, а поширюється також на судові рішення, прийняті після того, як кримінальне провадження було припинене.

Отже, Суд у цій справі мав визначити, чи результат кримінального провадження проти заявника та подальше відхилення його позову про компенсацію за незаконне переслідування поставили під сумнів його невинуватість, хоча вину його доведено й не було. Суд відзначив, що справу заявника було закрито на досудовому етапі слідчими органами – з тієї підстави, що малозначущість нібито вчиненого заявником злочину робить його кримінальне переслідування недоцільним. Національні суди, переглянувши це рішення, погодилися з тим, що докази, які містяться у матеріалах справи, є достатніми як для доведення вчинення злочину заявником, так і для малозначущості злочину. В розглядуваній справі Суд не вважав за потрібне визначити, чи порушує як така відмова присудити компенсацію на підставі завершення кримінального провадження за nereабілітуючими обставинами презумпцію невинуватості. Суд лише зазначив, що судові рішення про закриття кримінального провадження проти заявника тут було сформульовано таким чином, з якого однозначно випливає беззастережна відсутність в суду сумнівів у скоєнні заявником інкримінованого йому злочину. На думку Суду, застосовані судом у цьому випадку формулювання самі були достатніми для встановлення факту порушення презумпції невинуватості. У зв'язку з цим не можна дійти висновку, що судовий процес закінчився чи мав намір закінчитися «доведенням вини заявника відповідно до закону». За таких обставин Суд вирішив, що аргументи, надані місцевим судом та підтвержені під час апеляційного розгляду, а також відхилення клопотання заявника про компенсацію на тих самих підставах, становлять собою порушення

принципу презумпції невинуватості.

Красномовним прикладом *застосування органами влади заходів, спрямованих на позбавлення особи права на захист*, виявилась обговорювана справа «Яременко проти України». Суд був вражений тим, що заявник не зміг скористатися перевагами обов'язкового представництва і опинився в ситуації, в якій його примусили відмовитися від свого права на захисника та свідчити проти себе. Ці обставини дали вагомні підстави припускати існування певної прихованої мети в попередній кваліфікації злочину. Факти отримання від заявника зізнання у вчиненні злочину за відсутності захисника й миттєвої відмови від нього, коли захисник вже був присутній, свідчать про уразливість його становища та реальну потребу у відповідній юридичній допомозі, якої його фактично позбавили через спосіб, в який слідчий застосував свої дискреційні повноваження стосовно кваліфікації розслідуваного злочину. Суд також висловив занепокоєння обставинами, за яких відбувався перший допит заявника. Як свідчать відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу, існує вичерпний перелік ситуацій, в яких забезпечення підозрюваному юридичного представництва є обов'язковим, однією з яких є серйозність злочину, у вчиненні якого підозрюється відповідна особа, і, відповідно, ймовірність призначення їй покарання у вигляді довічного позбавлення волі. У цій справі правоохоронні органи, здійснюючи розслідування насильницької смерті особи, порушили кримінальну справу за фактом заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть, а не за фактом вбивства. Перша кваліфікація стосувалась менш тяжкого злочину і тому не вимагала обов'язкового забезпечення підозрюваного юридичним представництвом. Негайно ж після отримання зізнання у вчиненні злочину кваліфікацію змінили на вбивство, у вчиненні якого заявникові й висунули обвинувачення.

Хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвоката, офіційно призначеного в разі такої необхідності, не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду. Спосіб застосування п. 1 і п. 3(с) ст. 6 Конвенції на етапі розслідування залежить від особливостей відповідного провадження та фактів конкретної справи. Стаття 6, як правило, вимагає надання обвинуваченому можливості скористатися допомогою захисника вже на початкових етапах провадження, а в цій справі рішення про визнання заявника винним у

вчиненні злочину ґрунтувалося головним чином на його зізнанні, яке слідчі здобули за відсутності захисника і від якого заявник відмовився вже наступного дня і відмовлявся згодом. Суд зробив висновок, що спосіб, у який пізніше усунули від участі у справі захисника, та факти, якими було це рішення обґрунтовано, а також стверджувана відсутність для цього юридичних підстав, роблять цілком обґрунтованими серйозні сумніви у справедливості всього провадження у цій справі. Отже, було порушено п. 3(с) ст. 6 Конвенції.

Іншим показовим випадком порушення права на захист через *проведення слідчих дій без участі захисника та примушування свідчити проти себе* є справа «Колесник проти України», в якій заявник також скаржився на те, що був позбавлений можливості допитати ключових свідків обвинувачення, оскільки вони не з'явилися в судові засідання для участі в розгляді справи. За його твердженням, саме ці докази, здобуті завдяки згаданим вище порушенням, й було в його справі покладено в основу обвинувального вироку.

Суд наголосив, що з метою забезпечення змагальності процесу всі докази мають, як правило, подаватися у відкритому судовому засіданні за присутності обвинуваченого. Існують винятки з цього принципу, але вони не можуть призводити до порушення права на захист. За деяких обставин може виникнути потреба у використанні показань, отриманих на етапі розслідування. Якщо підсудному було надано достатню й належну можливість спростувати такі показання – при їх оголошенні або на пізнішому етапі провадження – саме по собі їх прийняття як доказів не суперечить вимогам п. 1 та пп. (d) п. 3 ст. 6 Конвенції. Але з цього природно випливає, що в разі, якщо обвинувальний вирок виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, яку обвинувачений (підсудний) не мав можливості допитати особисто чи домогтися її допиту під час розслідування справи або судового розгляду, права сторони захисту виявляються обмеженими настільки, що передбачені ст. 6 Конвенції гарантії виявляються порушеними. Щодо показань свідків, допитати яких за присутності підсудного або його захисника виявилось неможливим, Суд зауважив, що п. 1 ст. 6 Конвенції, узятий у поєднанні з п. 3 її ст. 6, вимагає вживати конкретні заходи для того, щоб підсудний мав можливість допитати свідків, які свідчать проти нього, чи домогтися їх допиту. Однак, якщо немає підстав звинувачувати органи влади в недостатньо старанних зусиллях із забезпечення підсудному можливості

допитати відповідних свідків, відсутність цієї можливості як така не означає необхідності припинення кримінального переслідування.

Водночас, слід з надзвичайною обережністю ставитися до доказів, отриманих від свідка за обставин, що не давали змоги забезпечити право сторони на захист тією мірою, якою Конвенція завжди вимагає її забезпечувати. Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не мала можливості спростувати.

Суд зазначив, що у цій справі суд не допитав ключових свідків обвинувачення, а заявник не мав можливості поставити їм запитання на очній ставці ані на етапі розслідування, ані під час судового розгляду. Подані Урядом докази і пояснення не свідчать про те, що національні органи влади вжили достатніх заходів, щоб забезпечити присутність цих свідків у судовому засіданні. Стосовно тверджень Уряду про те, що заявник та його захисник не заперечували проти подовження розгляду справи без допиту зазначених свідків, Суд не вважає можливим розцінювати такі дії як опосередковану згоду на використання показань цих свідків як важливих доказів в обвинувальному вирокі у справі заявника. Крім того, слід взяти до уваги той факт, що питання про неможливість допитати свідків заявник та його захисник порушували у своїй касаційній скарзі до Верховного Суду. Незважаючи на зазначені вище недоліки, показання свідків разом із згаданими вище зізнавальними показаннями обвинувачених стали важливою частиною доказів, покладених в основу обвинувального вироку у справі заявника. Отже, й у цьому випадку його було позбавлено можливості здійснити право на справедливий судовий розгляд. Відповідно, мало місце порушення п. 1 і пп. (d) п. 3 ст. 6 Конвенції.

В ході майстер-класу було розглянуто цілу низку інших питань прецедентної практики ЄСПЛ, зокрема, з приводу застосування п. 3 (а), (б) ст. 6 – в частині прав обвинуваченого «бути негайно і детально поінформованим зрозумілою мовою про характер і причину обвинувачення» і «мати достатньо часу і можливості для підготовки свого захисту», зокрема, при перекваліфікації діяння, у випадках відмови від адвоката, які не позбавляють права затриманого мати достатньо часу для підготовки до захисту.

Наступний майстер-клас судді Європейського суду з прав людини Ганни Юдківської в Академії адвокатури України заплановано на вересень 2010 р.

Леонід Лазебний